

ОСОБЛИВОСТІ АНТИСОЦІАЛЬНОЇ КРЕАТИВНОСТІ У ВІТЧИЗНЯНИХ СТУДЕНТІВ

М.А. Дроздова

доцент кафедри екологічної психології та соціології

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Як відомо, творчість – це процес, спрямований на створення якогось нового продукту. Причому традиційно цей продукт розглядається як такий, що має принести користь або індивідові, або його оточенню, чи навіть суспільству в цілому. Проте, існує й інша, мало досліджена, сторона креативності – негативна. Адже результати креативного процесу можуть завдавати навмисної чи ненавмисної шкоди іншим людям. Вперше на це звернув увагу американський науковець Р. Макларен. Проаналізувавши продукти недостойної реклами та негативні наслідки для екології досягнень науки й нових технологій, він дійшов висновку про те, що розуміння креативності не може бути повним поза моральним контекстом і без урахування намірів митця під час створення творчого продукту. Схожої точки зору дотримувався й інший американський психолог М. Ранко, який, серед іншого, створив відповідну психодіагностичну методичку MCBS (The Malevolent Creativity Behavior Scale). Нині в США та Китаї активно вивчаються питання девіантної креативності [5; 6; 8]. Їхня актуальність, серед іншого, обумовлена наступними світовими проблемами: протидія тероризмові, екстремізмам, попередження кримінальної поведінки, боротьба з корупцією, шахрайством, актами вандалізму тощо. Зокрема, для розв'язання завдань менеджменту американський вчений Ч. Майнемеліс розробив теорію креативної девіантності, в основі якої лежить взаємодія цілей та способів їхнього досягнення. Дана теорія присвячена аналізу неконформної поведінки працівника на робочому місці й пояснює феномен продовження роботи над новою ідеєю, незважаючи на заборону керівництва займатися нею, й за неможливості передбачити, яким буде результат – позитивним чи негативним. Креативну девіантність учений визначав як досягнення легітимних

цілей нелегітимними способами. Причому цікаво, що саму девіантність учений уявляв як модель поведінки, яка проявляється лише в порушенні норм, прийнятих в окремій групі/організації, тоді як норми моралі соціуму і закони держави вона не зачіпає [7]. На пострадянському просторі питання девіантної креативності розробляють російські науковці Н. Мешкова та С. Єніколопов. Вони, наприклад, вивчали зв'язок такої креативності з певними особистісними чинниками (агресивність, ціннісні орієнтації, емоційний інтелект тощо) та особливості її прояву в освітньому просторі. Також на основі зазначеної теорії Ч. Майнемеліса цими дослідниками була створена Комплексна модель зв'язку креативності й девіантності (КМКД) [4].

Взагалі, на сучасному етапі зарубіжні вчені ведуть мову про два види «неправильної» креативності – «негативну» та «антисоціальну» («шкідливу»). Під першою розуміють результат дивергентного мислення, який був реалізований у продукті/ідеї/рішенні і ненавмисно завдав шкоди певній групі людей або соціуму в цілому [1]. Натомість специфіка антисоціальної креативності полягає у використанні креативного мислення для свідомого і навмисного нанесення шкоди іншим [2; 4; 5]. На жаль, у вітчизняній науці, попри очевидну актуальність, вищеназвана проблема поки що не розглядається. Тому вважаємо за потрібне дещо заповнити ці прогалини власним емпіричним дослідженням, проведеним у травні 2019 року. Його **метою** стало з'ясування особливостей антисоціальної креативності у вітчизняній молоді. Вибірку (n=111) утворили студенти психолого-педагогічного факультету (n = 52) та факультету фізичного виховання (n = 59) Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (з них 66 – жіночої та 45 – чоловічої статі). Як діагностичний інструментарій, ми використали адаптований російськомовний варіант шкали MCBS М. Ранко [3]. Методика дозволяє виявляти прояви антисоціальної креативності за трьома показниками (шкалами): «Завдання шкоди», «Брехня», «Злі жарти». Крім того, підраховується сумарний (інтегральний) показник антисоціальної креативності.

Аналіз середніх показників, отриманих нами у статевих підгрупах засвідчив, що за шкалою «Завдання шкоди» середні значення у дівчат дорівнювали 12,3 балів, тоді як у хлопців – 13,3. Щодо шкали «Брехня» ми зафіксували середні значення у дівчат – 10,6 балів, у хлопців – 10,3 бали. Середні показники за шкалою «Злі жарти» у статевих групах були, відповідно, 7,7 і 7,3 бали. Інтегральний показник асоціальної креативності неістотно вищий у хлопців (28,1 бал проти 27,8 балів у дівчат). Слід підкреслити, що процедура U-критерію Манна-Уїтні не виявила статистично вірогідних відмінностей між показниками обох зазначених груп. Аналіз стандартних квадратичних відхилень також не виявив суттєвих розходжень у відповідях статевих підгруп за жодною з означених шкал. Отже, антисоціальна креативність однаковою мірою поширена серед представників жіночої та чоловічої статі, тобто є відносно універсальним психологічним феноменом. Хоча, враховуючи існування відомих статевих відмінностей у проявах агресивної поведінки, можна було б очікувати аналогічного результату й стосовно «неправильної» креативності.

Порівняння результатів за фаховою спрямованістю респондентів продемонструвало, що за всіма шкалами студенти психолого-педагогічного факультету отримали дещо вищі бали порівняно зі студентами факультету фізичного виховання. Так, за шкалою «Завдання шкоди» у «психологів» – 13,1 бал, у «спортсменів» – 12,3 бали; за шкалою «Брехня» – 10,8 і 10,2 відповідно; за шкалою «Злі жарти» – 8,2 і 7,0 балів відповідно; за інтегральним показником антисоціальної креативності – 29,1 та 26,9 відповідно. При цьому підкреслимо, що процедура U-критерію Манна-Уїтні засвідчила існування статистично вірогідних відмінностей лише за шкалою «Злі жарти» (при $p \leq 0,05$). Те, що «психологи» продемонстрували тут вищі результати, аніж «спортсмени», можливо, пояснюється схильністю перших більше вдаватися до певних неетичних психологічних прийомів (маніпуляцій, проявів непрямой агресії/ворожості тощо), У той же час більшість «спортсменів» надають перевагу проявам менш інтелектуальної, прямої агресивної поведінки або

ворожості. Частково це підтверджуються тим фактом, що у студентів-психологів мав місце більший розкид оцінок за шкалою «Завдання шкоди» (4,5 проти 3,2 у студентів-«спортсменів»).

Таким чином, можемо дійти висновку про те, що на особливостях антисоціальної креативності може позначатися фахова спрямованість молоді, тоді як чинник статі є несуттєвим. Перспективним видається нам дослідження антисоціальної креативності серед інших соціально-демографічних груп, а також застосування інших (якісних) діагностичних методів.

Література:

1. Мешкова Н.В., Ениколопов С.Н. Асоциальная креативность: исследования в психологии. *Вестник практической психологии образования*. 2017. Т. 2. № 51. С. 53–57.
2. Мешкова Н.В., Ениколопов С.Н. Креативность и девиантность: связь и взаимодействие. *Психология. Журнал Высшей школы экономики*. 2018. Т. 15. № 2. С. 279–290.
3. Мешкова Н.В., Ениколопов С.Н., Митина О.В., Мешков И.А. Адаптация опросника «Поведенческие особенности антисоциальной креативности». *Психологическая наука и образование*. 2018. Т. 23. № 6. С. 25–40.
4. Мешкова Н.В., Ениколопов С.Н. Негативная креативность в образовании: особенности, угрозы и перспективы исследования. *Психологическая наука и образование*. 2017. Т. 22. № 5. С. 67–76.
5. Cropley D.H., Cropley A.J., Kaufman J.C., Runco M. (eds.). *The dark side of creativity*. New York: Cambridge University Press, 2010. 404 p.
6. Hao N., Tang M., Yang J., Wang Q., Runco M.A. A New Tool to Measure Malevolent Creativity: The Malevolent creativity Behavior Scale. *Frontiers in Psychology*. 2016. Vol. 7. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2016.00682/full> (дата звернення 19.06.2019).
7. Mainemelis C. Stealing fire: Creative deviance in the evolution of new ideas. *Academy of Management Review*. 2010. Vol. 35. P. 558–578.
8. Runco M.A. Creative morality: Intentional and unconventional. *Creativity Research Journal*. 1993. Vol. 6 (1-2). P. 17-28.